

УДК 657.372

Ю.О. ТАРАРУЄВ

Харківська національна академія міського господарства, Україна

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Розглядаються характерні особливості виникнення та повернення дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі. Обґрунтовується доцільність застосування методів економічного аналізу для визначення впливу взаємного списання дебіторської заборгованості таких підприємств на ефективність використання їх оборотних активів. Пропонуються співвідношення для коефіцієнтного аналізу дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі. При цьому основна увага приділяється визначенню показника дисциплінованості боржників.

Ключові слова: *корпоративні підприємства будівельної галузі, дебіторська заборгованість, ефективність використання оборотних активів, показники для коефіцієнтного аналізу дебіторської заборгованості.*

Постановка проблеми. Проблеми пов'язані з інкасацією дебіторської заборгованості мають універсальний характер, оскільки виникають у переважній більшості підприємств. Але для будівельних підприємств вони є особливо актуальними через ускладнення в процесі розрахунків із замовниками за виконані роботи. Кризові явища в економіці спричинили загострення відносин з боржниками, що привело до суттєвого зростання дебіторської заборгованості будівельних підприємств. Зростання дебіторської заборгованості приводить до того, що підприємства збільшують кредиторську заборгованість з метою компенсації нестачі коштів для здійснення операційної діяльності. В результаті підвищується і дебіторська і кредиторська заборгованість підприємств будівельного комплексу, що приво-

дить до зниження ефективності використання оборотних коштів цих підприємств та погіршення їх фінансового стану.

Для суб'єктів корпоративних відносин, що задіяні у будівництві та інших галузях економіки, проблема інкасації заборгованості є особливо актуальною, оскільки вони не завжди є самостійними і приймають рішення під впливом материнських компаній та з урахуванням внутрішніх корпоративних відносин.

Таким чином, проблема забезпечення повернення дебіторської заборгованості є сьогодні однією з найбільш важливих для представників корпоративного сектору, що належать до будівельної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності використання оборотних активів підприємств і проблеми інкасації їх дебіторської заборгованості є досить актуальними сьогодні, про що свідчить значна кількість публікацій науковців та спеціалістів-практиків у цій сфері.

Серед робіт загального характеру варто виділити роботи І.Д. Бенько та С.В. Сисюк, Н.Н. Гончарової, Д.В. Грабчака, В.П. Козлова та В.В. Храпкіної, О.Г.Лищенко та Г.М. Бескостої, а також О. Приймачок [1-6]. Перелічені автори концентруються на проблемах обліку та аналізу оборотних активів, приділяючи значну увагу питанням управління дебіторською заборгованістю. Поряд зі згаданими раніше, заслуговують на увагу роботи тих авторів, що фокусуються на проблемах інкасації та реструктуризації дебіторської заборгованості. Маються на увазі перш за все публікації таких авторів як: Т.П. Басюк, Л.М. Солодовник та Н.О. Черненко, О.В. Хохлюк та А.А. Григоренко [7-9]. Аналізуючи роботи цих авторів, варто звернути особливу увагу на роботу О.В. Хохлюка та А.А. Григоренка, які запропонували співвідношення для визначення ринкової вартості дебіторської заборгованості [9, с. 48], але не уточнили як саме визначається показник дисконтування для активів цього виду. Крім того, досить цікавою є робота Л.М. Солодовника та Н.О. Черненка, які стверджують, що ключову роль в управлінні дебіторською заборгованістю відіграє тривалість надання контрагентам товарного кредиту і визначають співвідношення для розрахунку цього показника [8, с. 211].

Отже, за результатами аналізу літературних джерел можна стверджу-

вати, що проблема інкасації дебіторської заборгованості є досить актуальною і потребує більш детального вивчення, особливо коли йдеться про взаємодію корпоративних підприємств.

Формулювання мети. Мета цієї роботи полягає у тому, щоб виявити особливості виникнення та інкасації дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі та запропонувати показники для аналізу такої заборгованості.

Виклад основного матеріалу. Для підприємств, що входять до складу інтегрованих корпоративних структур (ІКС), проблема повернення заборгованості є не менш гострою, ніж для інших суб'єктів господарювання, але методи її вирішення обумовлені залежністю дочірніх підприємств від материнських компаній. Йдеться насамперед про явище взаємного списання боргів між дочірніми підприємствами на вимогу материнської компанії (рис. 1).

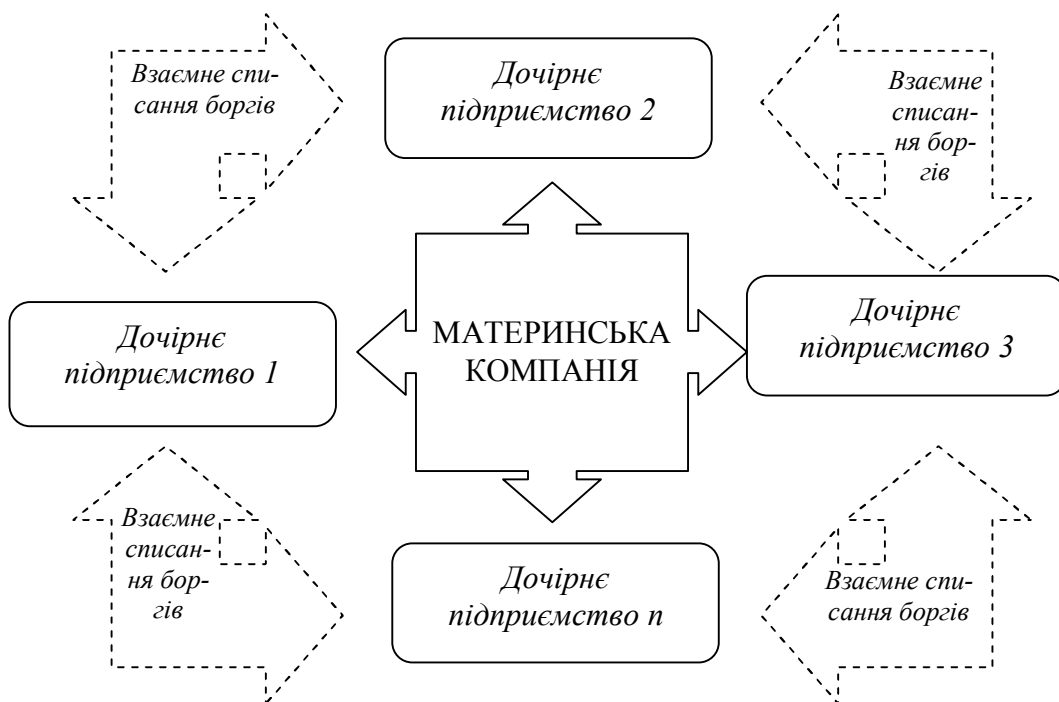

Рис. 1. Взаємне списання заборгованості корпоративними суб'єктами

В результаті застосування схеми усі учасники зменшують дебіторську та кредиторську заборгованість. Але крім цього її застосування пов'язане з такими особливостями:

По-перше, якщо дочірні підприємства виробляють один для одного продукцію, виконують роботи або надають послуги, але не розраховуються у грошовій формі, така схема, по суті, є бартером, адже йдеться не про надання товарного кредиту, а про повне або часткове взаємне списання заборгованості, терміном менше трьох років.

По-друге, застосування схеми є цілком логічним з позицій материнської компанії (особливо у випадку значного терміну несплати заборгованості), але не вигідним для дочірніх підприємств. Отримання заборгованості у вигляді продукції створює обмеження у виборі постачальників ресурсів. Натомість, сплата заборгованості у грошовій формі відкриває широкі можливості, пов'язані з управлінням грошовими потоками. Замість того, щоб вкладати кошти у поповнення оборотних активів, дочірні підприємства можуть, наприклад, збільшити обсяги реальних інвестицій. Через описаний конфлікт інтересів, взаємне списання заборгованості часто проводиться примусово за ініціативою керівництва материнських компаній.

По-третє, при взаємному списанні заборгованості знижуються показники доходу і прибутку дочірніх підприємств, що негативно впливає на результативність їх діяльності і перспективи розвитку. Зокрема, навіть незначне зниження чистого прибутку зменшує можливості підприємства у сфері планування та здійснення інвестицій та вибору оптимальної дивідендної політики (яка також може нав'язуватися материнськими компаніями).

Таким чином, взаємне списання дебіторської заборгованості, хоча і вважається способом ліквідації зобов'язань, але не вигідне дочірнім підприємствам. Разом з тим, є ситуації, коли таке вирішення проблеми повернення заборгованості є цілком виправданим. Наприклад, у випадку значного розміру боргів та намірів звернутися до суду щодо їх повернення.

З метою підвищення ефективності використання оборотних активів у багатьох з розглянутих вище робіт пропонується впровадження системи управління оборотними активами, що включає у себе і управління процесом інкасації дебіторської заборгованості.

Але прийняття управлінських рішень у будь якій сфері повинно ґрунтуватися на результатах визначення економічних показників. Показники, що розраховуються залежать від методів аналізу, що використовуються на підприємстві. Для обґрунтування рішень щодо підвищення ефективності оборотних активів можна використовувати:

- а) методи економічного аналізу;
- б) методи економічної діагностики.

Розглянемо детальніше кожен з підходів.

Якщо рішення приймаються на основі результатів досягнутих у минулому, критерієм управління оборотними активами цілком логічно вважати результати економічного аналізу показників, що традиційно застосовують для визначення ефективності використання оборотних активів будівельних та інших підприємств.

Йдеться насамперед про коефіцієнт оборотності оборотних активів підприємства, що визначається як співвідношення чистої виручки від реалізації продукції підприємства та середньорічної вартості його оборотних активів. Як відомо, цей показник показує кількість оборотів оборотних активів за період.

Для цілей аналізу у складі чистої виручки і у складі оборотних активів можна виділити найбільш суттєві елементи.

Так, чиста виручка підприємства може бути розділена на такі складові:

1. Виручка від реалізації продукції виконання робіт на умовах передоплати (у тому числі між дочірніми компаніями та материнською компанією у складі ІКС) (Q_{Π} , Q_{Π}^{IKC}).

2. Обсяг продукції, що реалізована на умовах товарного кредиту і оплата за яку здійснена у поточному періоді (цей показник також визначається окремо для учасників ІКС та інших контрагентів – Q_{TK} , Q_{TK}^{IKC}).

3. Обсяг продукції, що реалізована дочірнім підприємствам ІКС або іншим підприємствам, але неоплачена у поточному періоді (Q_H , Q_H^{IKC}).

У останньому з перелічених випадків реалізація продукції є лише номінальною, зафіксована у документах, але не приносить економічних вигод. Виділення цього елемента у складі виручки дуже важливе для отримання реальної картини про ефективність використання оборотних акти-

вів.

У складі оборотних активів відповідно виділяємо дебіторську заборгованість за товари, роботи і послуги, що виникла і погашена протягом поточного року ($DЗ_{ПР}$), дебіторську заборгованість терміном 1-3 роки, що умовно вважається сумнівною ($DЗ_C$), а також інші оборотні активи (OA_I). При цьому, дебіторську заборгованість необхідно також розділити залежно від джерела виникнення (учасники ІКС або інші підприємства).

Використання дебіторської заборгованості, що виникла та погашена у поточному періоді, обумовлене виділенням величини товарного кредиту у складі чистої виручки підприємств. Ідеальною вважається ситуація, коли величини цих показників збігаються, тобто, товарний кредит повернуто у повному обсязі.

З урахуванням викладеного вище, отримаємо таке співвідношення для аналізу коефіцієнта оборотності корпоративних підприємств:

$$K_{OB} = \frac{Q_{П} + Q_{ТК} + Q_{Н} + Q_{П}^{IKC} + Q_{ТК}^{IKC} + Q_{Н}^{IKC}}{DЗ_{ПР} + DЗ_C + DЗ_{ПР}^{IKC} + DЗ_C^{IKC} + OA_I}, \quad (1)$$

де $DЗ_{ПР}^{IKC}$ – дебіторська заборгованість, що виникла у розрахунках між суб'єктами ІКС і погашена у поточному році, тис. грн.

$DЗ_C^{IKC}$ – те саме терміном більше року, тис. грн.

Наведене співвідношення у економічному аналізі відносять до змішаних (аддитивно-мультиплікативних) моделей. Застосування інструментів економічного аналізу дозволяє визначити вплив змін кожного елемента формули на зміни результативного показника.

Перевагами такого підходу можна вважати:

- 1) обґрунтування доцільності використання товарного кредиту;
- 2) обґрунтування заходів з інкасації дебіторської заборгованості різних видів;

- 3) визначення впливу розрахунків з суб'єктами ІКС на ефективність використання оборотних активів будівельних підприємств. Зокрема, взаємне списання заборгованості про яке йшлося вище, приведе до зниження оборотності активів, що можна проілюструвати, використовуючи методи економічного аналізу.

Крім співвідношення (1) для обґрунтування рішень, спрямованих на зменшення дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі, пропонується застосовувати структурний та коефіцієнтний аналіз. Для цього варто використовувати коефіцієнти, характеристика яких подана нижче (табл. 1).

1. Коефіцієнт корпоративної заборгованості – дозволяє визначити вплив корпоративних відносин на інкасацію дебіторської заборгованості будівельного підприємства. Високе значення показника (20 % і більше) вказує на значну залежність підприємства від поведінки боржників в межах спільного корпоративного утворення.

2. Коефіцієнт списання корпоративної заборгованості – дає можливість з'ясувати ступінь впливу рішень материнської компанії щодо взаємного списання дебіторської заборгованості на повернення такої заборгованості. Оскільки величина дебіторської та кредиторської заборгованості у кожного підприємства є різною, дебіторська заборгованість не може бути списана повністю. Але, якщо значення цього показника є достатньо високим (більше 0,8) це говорить про те, що втручання материнської компанії знижує ефективність використання оборотних активів будівельних підприємств корпоративного утворення.

3. Коефіцієнт сумнівності корпоративної заборгованості – показує вірогідність неповернення корпоративної дебіторської заборгованості у наступному періоді.

4. Показник дисциплінованості боржників корпоративної структури – дозволяє порівняти ймовірність неповернення заборгованості усіма боржниками будівельного підприємства та вірогідність її неповернення корпоративними контрагентами. Від'ємне значення показника говорить про підвищений ризик надання товарного кредиту іншим підприємствам корпоративного утворення через низьку платіжну дисципліну таких боржників.

Наведені вище коефіцієнти можуть також застосовуватися для аналізу дебіторської заборгованості підприємств інших галузей.

Таблиця 1

Показники що пропонуються для аналізу дебіторської заборгованості корпоративних підприємств (бізнес-одиниць) будівельної галузі

Характеристика показника	Формула розрахунку	Умовні позначення
<i>Коефіцієнт корпоративної заборгованості</i> - питома вага дебіторської заборгованості корпоративних підприємств у складі загальної заборгованості бізнес-одиниці ($K_{ДЗ}$).	$K_{ДЗ} = \frac{ДЗ_K}{ДЗ}$	ДЗ _к – дебіторська заборгованість підприємств ІКС перед конкретною бізнес-одиницею, тис. грн.; ДЗ – загальна величина дебіторської заборгованості бізнес-одиниці, тис. грн.;
<i>Коефіцієнт списання корпоративної заборгованості</i> – відношення взаємно списаної дебіторської заборгованості корпоративних підприємств до загальної величини корпоративної дебіторської заборгованості ($K_{ДЗ(СП)}$).	$K_{ДЗ(СП)} = \frac{ДЗ_{СП}}{ДЗ_K}$	ДЗ _{СП} – дебіторська заборгованість, що взаємно списана бізнес-одиницею та іншими учасниками ІКС, тис. грн.; РСБ _к – резерв сумнівних боргів, що стосується корпоративної дебіторської заборгованості бізнес-одиниці (заборгованість визначається за первісною вартістю), тис. грн.;
<i>Коефіцієнт сумнівності корпоративної заборгованості</i> - частка резерву сумнівних боргів у загальній величині корпоративної дебіторської заборгованості певної бізнес-одиниці ($K_{РСБ}^K$).	$K_{РСБ}^K = \frac{РСБ_K}{ДЗ_K}$	К _{РСБ} – частка резерву сумнівних боргів у загальній величині дебіторської заборгованості бізнес-одиниці (за первісною вартістю), частка одиниці; РСБ – загальна величина резерву сумнівних боргів бізнес-одиниці, тис. грн.
<i>Показник дисциплінованості боржників корпоративної структури</i> - різниця між часткою резерву сумнівних боргів для дебіторської заборгованості в цілому та аналогічним показником, що характеризує заборгованість корпоративних суб'єктів ($\Delta K_{РСБ}$).	$\Delta K_{РСБ} = K_{РСБ} - K_{РСБ}^K$ або $\Delta K_{РСБ} = \frac{РСБ}{ДЗ} - \frac{РСБ_K}{ДЗ_K}$	

Висновки

1. Підвищена залежність бізнес-одиниць від рішень материнської компанії щодо взаємного списання дебіторської заборгованості негативно впливає на ефективність використання оборотних активів будівельних підприємств у складі корпоративних утворень, бо навіть повернення заборгованості у неповному обсязі (наприклад, при застосуванні операції факторингу) позитивно впливає на кінцеві результати діяльності підприємств.

2. Аналіз впливу інкасації корпоративної дебіторської заборгованості на ефективність використання оборотних активів будівельних підприємств запропоновано здійснювати із застосуванням співвідношення (1) за умов використання змішаних моделей економічного аналізу.

3. Для здійснення структурного та коефіцієнтного аналізу інкасації дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі у роботі запропоновані показники, систематичне визначення яких дає можливість оцінити такі фактори, як: вплив корпоративних відносин на інкасацію дебіторської заборгованості бізнес-одиниць, опосередкований вплив взаємного списання дебіторської заборгованості на ефективність використання оборотних активів структурних одиниць корпоративного утворення, ймовірність неповернення корпоративної заборгованості та рівень дисциплінованості корпоративних боржників (включно з материнською компанією) у відносинах із будівельним підприємством у складі корпоративного утворення (див. табл. 1).

Література

1. Бенько, І.Д. Аналіз оборотних активів Тернопільської філії ВАТ "Укртелеком" [Текст] / І.Д. Бенько, С.В. Сисюк // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1(51). – С. 78-81.

2. Гончарова, Н.Н. Проблемы формирования информации о дебиторской задолженности для целей управления предприятием [Текст] / Н.Н. Гончарова // Економіка та право. – 2008. – № 3. – С. 156-159.

3. Грабчак, Д.В. Проблеми управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства [Текст] / Д.В. Грабчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 6, Т.1. – С. 123-126.

4. Козлов, В.П. Экономико-организационные предпосылки создания

системы оперативного управления дебиторской задолженностью на предприятии [Текст] / В.П. Козлов, В.В. Храпкина // Финансы, учет, банки. – 2005. – № 11. – С. 75-78.

5. Лищенко, О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством [Текст] / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескоста // Держава та регіони. Серія: «Економіка та підприємництво». – 2009. – № 1. – С. 114-117.

6. Приймачок, О. Дебіторська та кредиторська заборгованість як об'єкт обліку і контролю на підприємствах України [Текст] / О. Приймачок // Актуальні управлінські і економічні проблеми сучасності. – 2009. – № 1. – С. 63-68.

7. Басюк, Т.П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства [Текст] / Т.П. Басюк // Фінанси підприємств. – 2004. – № 12. – С. 115-123.

8. Солодовник, Л.М. Установлення граничного значення показника збільшення обсягу продажу від терміну інкасації дебіторської заборгованості [Текст] / Л.М. Солодовник, Н.О. Черненко // Держава та регіони. Серія: «Економіка та підприємництво». – 2009. – № 1. – С. 211-213.

9. Хохлюк, О.В. Проблемы оценки дебиторской задолженности в условиях антикризисного управления [Текст] / О.В. Хохлюк, А.А. Григоренко // Бизнес-Информ. – 2010. – № 3(1). – С. 46-49.

Надійшла до редакції 07.09.2012

Рецензент: д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки обліку і аудиту **Т.В. Момот**, Харківська національна академія міського господарства, м. Харків

АНАЛИЗ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ КОРПОРАТИВНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Ю.А. Тараруев

Рассматриваются характерные особенности возникновения и погашения дебиторской задолженности корпоративных предприятий строительной отрасли. Обосновывается целесообразность применения методов экономического анализа для определения влияния взаимного списания дебиторской задолженности таких предприятий на эффективность использования их оборотных активов. Предлагаются соотношения для коэффициентного анализа дебиторской задолженности корпоративных предприятий строительной отрасли. При этом основное внимание уделяется определению

нию показателя дисциплинированности должников.

Ключевые слова: корпоративные предприятия строительной отрасли, дебиторская задолженность, эффективность использования оборотных активов, показатели для коэффициентного анализа дебиторской задолженности.

ANALYSIS OF RECEIVABLES OF CORPORATE ENTITIES OF CONSTRUCTION BRANCH

Y.O. Tararuyev

The features of appearing and repayment receivables of corporate entities of construction branch are considered in the paper. Also substantiated an economic analysis methods application to determine the impact of reciprocal charge-off the debts of entities of construction to current assets effectiveness of that ones. The factors for R-analysis of receivables of corporate entities of construction branch are also proposed in the article. The focus is on determination the debtors discipline indicator.

Keywords: corporate entities of construction branch, accounts receivable, the effectiveness of current assets, the factors for R-analysis of receivables.

Тараруєв Юрій Олександрович – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки будівництва, Харківська національна академія міського господарства, м. Харків, Україна, e-mail: artyur@gmail.com.